

הניצחון הוא בשינוי של דפוסי החשיבה

הקיץ מלאו חמש שנים למחאה החברתית, שעוררה בראשית דרכה ציפיות לא ריאליות לשינוי מהיר ברמת המדיניות הכלכלית חברתית. ציפיות אלה התבטאו במונח "מהפכה", שאומץ בחום על ידי רבים מהמוחים.

כפועל יוצא, הפכה האכזבה מהישגי המחאה לבזבזן טון המקובל בחוגים רחבים, בהם אלה שהציבו ציפיות מרחיקות לכת.

אלא שפוטנציאל השינוי הגלום במחאה הוא ארוך טווח. מלכתחילה שגו אלה שציפו לשינוי מיידי, "זבנג וגמרנו". כדי להגיע לתוצאות משמעותיות בשטח המדיניות החברתית צריכים מסרי המחאה להתבטא, ראשית, בשינוי בסדר היום הפוליטי כך שיבטא סדרי עדיפויות חדשים בציבור וחשיבה אחרת, מהסוג שהועלה על פני השטח במחאה. בכך טמון פוטנציאל של השפעה על מערכי הכוחות הפוליטיים במדינה – שלב חיוני בדרך לשינוי המדיניות. אלא שקיימים שני סייגים חשובים: ראשית, מדובר בפוטנציאל ואין ודאות שיתממש. שנית, מדובר בתהליך ממושך וניכרת בו חשיבות רבה לצמיחת דור חדש המאמץ את דפוסי השיח והחשיבה החדשים. בין אם תוביל בסופו של דבר לשינוי פוליטי ובין אם לא, המחאה החברתית הייתה דווקא אבן דרך חשובה בשינוי תודעתי כזה.

רק שינוי תודעתי מהסוג שהמחאה סימנה, כזה שמעלה על פני השטח נושאים חברתיים, יוכל להביא לבסוף לשינוי מדיניות, בתנאי שישנה קודם את סדר היום הפוליטי. אין הכוונה לכך שהנושא החברתי יחליף את הנושא המדיני במוקד סדר היום הציבורי, אלא לכך שיוכל להתקיים במקביל אליו. חשיבה פוליטית בשני ממדים היא אמנם מורכבת יותר, אך לא בהכרח בלתי אפשרית. בעומס היתר שבסדר היום הציבורי הישראלי, זו האופציה היחידה להתמודדות מקיפה עם רבות מהסוגיות המטרדיות את האזרחים. הדבר כרוך בהתגבשות גופים פוליטיים שיש להם עמדה ברורה בכל אחד מהממדים.

שנים בלי דיון מעמיק

מערך כוחות פוליטי אחר אינו רק ביטוי לשינוי תודעתי אלא גם מקדם אותו. גופים אלה, אם יפעלו בשטח ויבלטו, יוכלו להפוך למוקד תמיכה והזדהות עבור ציבורים שמגדירים עצמם על פי עמדות חברתיות באופן מובהק יותר. תרחיש כזה הוא תנאי לדיון מעמיק בסוגיות כלכליות וחברתיות.

השוליות של הנושאים האלה בסדר היום היא הסיבה שלאורך תקופה ארוכה לא התקיים בישראל דיון מעמיק כזה. במדינות רבות בעולם הדמוקרטי הנושא הכלכלי הוא מרכיב משמעותי בפיצול הפוליטי בין שמאל וימין. בישראל, לעומת זאת, הפיצול הפוליטי משקף בראש וראשונה את חילוקי הדעות בנושאים מדיניים. בעשורים שחלפו מאז 1967, לרוב שטטשו מפלגות פוליטיות את עמדותיהן החברתיות, בין היתר כדי ללכד את המחנה המוגדר על פי עמדות מדיניות. לאורך עשורים רבים, נושאים כלכליים לא מילאו תפקיד משמעותי בחלוקה הפוליטית המרכזית וכפועל יוצא, ניתן לזהות אנשי "שמאל" מדיני שהם אנשי ימין כלכלי וכן אנשי ימין מדיני שדעותיהם החברתיות

הפגנה ביולי 2011. השפעה על מערכי הכוחות הפוליטיים במדינה

(צילום: שלומי יוסף)

כלכליות הן דווקא שמאליות.

כך, לאורך שנים, נמנע דיון מעמיק בחלופות שונות למדיניות הכלכלית חברתית בישראל. מחלוקות בסוגיות כדוגמת "ממשלה גדולה / קטנה" ומדיניות המיסוי הראויה – סוגיות הכרוכות זו בזו – אינן מוכרות לציבור הישראלי כפי שהן מוכרות לאזרחים ערניים פוליטית בדמוקרטיה אחרות. תחת זאת, אומץ שיח טכנוקרטי המציג שאלות כלכליות כעניין מקצועי גרידא, בעוד שבסוגיות חוץ וביטחון או דת ומדינה, ברורה יותר העובדה שהעמדות בהן מושפעות ממחלוקות ערכיות.

לתהליך זה תרמה תקופת הזוהר של הניאו-ליברליזם, שהגיעה לשיאה בין נפילת הקומוניזם והמשבר הכלכלי הגלובלי. עם הזמן היינו עדים להתפתחות תגובת נגד למגמה זו, שהתבטאה באכזבה של רבים מבני מעמד הביניים שקיבלו בשעתו בכרכה את התמורה הניאו ליברלית בכלכלה הישראלית. רבים מאלה שקיוו לפרוח בחסות גישה זו והאמינו בכנות שהיא תיטיב עם החברה בכללותה, מצאו עצמם נשחקים תחת יוקר המחיה, העמקת הפערים והתפוררות רשת הביטחון החברתית. הזעם שהצטבר בשכבה חברתית זו הוא בין הגורמים להתפרצות המחאה החברתית, אם כי קבוצות שונות שפעלו במחאה ביטאו גישות, מאויים ואינטרסים שונים ויש להיזהר ממיתוגה כ"מחאת מעמד הביניים" בלבד.

חשיפת מפת האינטרסים

חשיבות השינוי התודעתי היא בהיחלשות התמיכה בתמורה הניאו-ליברלית, בחשיפת מפת האינטרסים וההנחות האידיאולוגיות שעומדות ביסודה ובהצגתן הביקורתית בדיון הציבורי. תהליך זה לא החל ב־14 ביולי 2011, אך ביום מכונן זה התרחשה תמורה חשובה שהציפה אל הדיון הציבורי שיח שונה ומערכת מושגים שלא הייתה מוכרת לציבור קודם לכן. השינוי כמשמעות המוקנית למילה "טייקון" המטען הרגשי הנלווים אליה, כמו גם ההתייחסויות הרבות לריכוזיות

רק שינוי תודעתי מהסוג שהמחאה סימנה, כזה שמעלה על פני השטח נושאים חברתיים, יוכל להביא לבסוף לשינוי מדיניות, בתנאי שישנה קודם את סדר היום הפוליטי. אין הכוונה לכך שהנושא החברתי יחליף את הנושא המדיני במוקד סדר היום הציבורי, אלא לכך שיוכל להתקיים במקביל אליו. חשיבה פוליטית בשני ממדים היא אמנם מורכבת יותר, אך לא בהכרח בלתי אפשרית. בעומס היתר שבסדר היום הציבורי הישראלי

במשק, מהווים דוגמאות לאופן שבו שינה הדיון שחוללה המחאה את דפוסי החשיבה של ישראלים רבים מן השורה. אין להשוות את עולם המושגים ואת היקף ההתייחסות של הציבור הרחב לנושא כיום למצב שקדם למחאה החברתית.

אם כן, השלב הראשון בתהליך – שינוי השיח והתודעה – הולך ומתפתח. אלא שבכדי לתרגם שיח זה לדיון פוליטי מושכל ומעמיק בנושאי חברה וכלכלה יש צורך שהנושא יתועל למערכת הפוליטית ויהפוך לאחד העוגנים המגדירים את זהותם הפוליטית של מרכיביה. כל מי שציפה לראות תוצאות נרחבות בשטח תוך חמש שנים ייאלץ לקחת נשימה עמוקה גם כעת. עם זאת, המחאה החברתית הפכה את האפשרות של שינוי מערכתי בפוליטיקה הישראלית לסבירה יותר. ●

הכותב מלמד בחוג לפוליטיקה ותקשורת במכללה האקדמית הדסה בירושלים